
Teze o štapovima vlasti *

NIKOLA VISKOVIĆ**

Svetački štapovi čak su dio mnogo šire simboličke teme *štapova, prutova, palica i šiba* kao predmeta koji nose karizmatsku i magičnu snagu stabla. U rukama nekih osoba, redom obdarenih moćima učiteljstva i upravljanja, gola ili obrađena grančica postaje znamen i ujedno sredstvo djelovanja tih moći. Tako drveni izdanci stabala postaju izraz autoriteta i njegovih čudesnih snaga.

O nekim važnim funkcijama štapa u drevnoj Kini obavještava rječnik simbola Chevalier i Gheerbrant. Na Zapadu, uz izvorne moći *koplja i strijele*, najprije se javlja onaj čarobni *štap Hermesa*, božanskog glasonoše i vođe hajduka, koji mu Apolon daruje u zamjenu za liru:

“...prekrasan štap što donosi sreću, bogatstvo,
Zlatni, sa tri lista, od pogibli što će te čuvat’,
Koji odluke sve izvršava — riječi i djela
Dobra...”¹

Od toga jasnog izraza suverenog autoriteta nastat će *kaducej*, štap s dvije ovijene zmije od proročanstava, otrova i zdravlja, kao znamen liječnika svih bolesti Asklepija. I pjevači homerovskih himni nosili su crvene i žute štapove u vremenima kad su uzvišene riječi imale tajnovitu i magičnu snagu. Dionizijeve bakantice i satiri vitlaju opasnim *tirsosima*, Herakle ima silnu hrastovu *toljagu*, čarobnica Kirka izaziva *štapićem* svoja čuda, *zlatna grana* iz Dijanina gaja omogućuje Eneju da se vrati iz svijeta mrtvih, a Dioniz-Bakho i sin mu Prijap izlažu *falus*, izvor plodnosti i muške vlasti, koji je u antici slavljen u obliku štapa i još danas se pučkim i književnim jezikom naziva štapom, fr. verge, tal. verga, eng. stick i rod:

*Iz neobjavljenog rukopisa “Stablo i čovjek. Prilog kulturnoj botanici”.

**Nikola Visković, redovni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu na predmetu Ustavno pravo.

¹Homerovske himne 529-532, prijev. B. Glavičića, Sarajevo, 1975.

“Rujna grana od koralja,
 Njegov divit i pisaljka,
 I mač njegov i sisaljka,
 Pas tragač što stalno njuška,
 Njegova motka, njegova puška,
 Lumbarda i skiptar vlasti,
 I krevetski štap što kara...”²

Izgleda da je svako tradicionalno gospodstvo opskrbljeno nekakvim štapom, kao da je bez njega vlast nepotpuna i slaba. Uostalom, štap je produžetak ruke — a rukom se prijeti, zapovijeda, udara, moli, pokazuje (denotira, definira), razdvaja, spaja, proklinje, blagoslivlja... što su sve performativne radnje i čini vlasti.

U Rimu se od pruća stabljika verbenae s Kapitola pravio liktorski snop *fascēs*, oličenje državne vlasti, a po Salijskom zakonu je lomljenje i bacanje vrbinih grančica pred sucem značilo raskidanje porodičnih odnosa.³ *Kraljevski skiptar*, koji i kao žezlo od metala zadržava na svom vrhu lik ljljana ili drugog cvijeta, izraz je apsolutne monarhove suverenosti — njegove političke sile, ceremonijalnog zavođenja i čak ljekovite čudotvornosti.⁴ “Od Jude žezlo se kraljevsko, ni palica vladalačka od nogu njegovih udaljiti neće..” (Iz. 49, 10). Za vječni spomen vladara dižu se *obelisci i stupovi pobjede*, kojima je arhetip, jednako kao i hramskim stupovima, u stablu. Plemići nose *mač* kao elegantnu repliku štapa, zastavnik *barjak* za slavnu zastavu, viši kraljevi službenici — majordom, herald, odvjetnički *bâtonnier*, pukovnik garde i meštar ceremonije (preteča dirigenta orkestra) drže zapovjedne *palice* izvedene iz kraljevskog skiptra. Potom će ti štapovi vlasti nužno nestajati u republikanskom poretku, osim barjaka i ponegdje degradirane *maršalske palice*, ali sada uz pojavu sveprisutnog policijskog *pendreka*. Uz to, i ponuda “mrkve i batine” bijaše i ostaje nepotrošivo načelo imperijalne međudržavne politike od pax romana do pax americana. Trajnija je, pak, moć štapa u vjerskoj oblasti, jer je tu on (indoeur, bak, grč. baktrón, lat. naculus i virga, fr. bâton) iz ruku mantičara, rimskih

²Pjesma Etienne Jodellea, XVI. st., prijev. Danila Kiša, *Bordel muza*, Zagreb, 1972., str. 35. Rimljani su osobno cijenili falus (*fascinus*) kao amajliju radi zaštite osoba i žita od uroka i zlih duhova, a nosili su je i lovorom ovjenčani pobjednici u trijumfalnoj povorci; kasnije je falus zamijenjen *rogom*, koji se i danas nosi kao amajlija.

³V. Lj. Kandić, *Praktikum iz opšte istorije države i prava*, Beograd, 1968., Salijski zakon LX. Uz to se pred rimskim sudom vodio formalistički postupak tako da “ako bi bio u pitanju spor oko nekog pokretnog predmeta, on je bio prikazan na sudu i oba branioca, naoružana štapićem (*festuca*) koji bi predstavljao koplje, inscenirali bi jednu vrstu bitke”, P. Grimal, *Rimska civilizacija*, Beograd, 1964., str. 128.

⁴O čudotvornom liječenju dodirom monarha M. Bloch, *Les rois thaumaturges, étude sur le caractere surnaturel attribué a la puissance royale particulièrement en France et en Angleterre*, Strasbourg, 1924.

augura, druida⁵, Mojsija, Arona i starješina izraelskih plemena prešao i do danas ostao neupitan atribut kršćanskih vrhovnika kao *biskupski štap* pastirskog učiteljstva i vlasti — pastoral.

Sigurno je da su najdublje osnove svih tih sredstava zapovjedništva, preskočimo li vezu s falusom⁶: a) koplje i strijela ratnika, b) batina i šiba kojima gospodari urazumljuju robove i ukućane⁷ i c) pastirski štap za upravljanje stadom⁸. A možda kraj toga djeluje još i *poluga* kao štap koji pokreće sve stvari? Izvornu magičnost *pastirskog štapa* potvrđuju narodne predaje: na primjer, u njemačkoj priči tzv. lovac miševa upravlja tim glodavcima granom od lijeske, a prema mađarskoj priči “u Hortobagyju je živio pastir koji bi zabio štap u zemlju i ovce se nisu micale s mjesta. Drugi je ubadao štap u zemlju, na njega je polagao svoj izvezeni pusteni kaput i šešir i zatim je odlazio piti u gostionicu. Vraćao se kasno noću, miran, jer su štap, kaput i šešir čuvali njegove ovce”⁹. Slično djeluje štap vlasti i na ljudske podanike.

S druge strane, i gospodari bijele i crne magije, na rubovima ili kršenjem vladajuće zakonitosti, također djeluju svojim štapovima — pri čemu od Kirke naovamo dolazi i do prevratničke uzurpacije moći štapa, koja će se u osvitu modernog doba racionalizma kažnjavati nevidenim holokaustom vještica. Vile stvaraju čarolije lijeskinim *prutićima*, vještice lete na skupove

⁵A. Mac Bain, *Keltska mitologija i religija*, Beograd, 1989., str. 53.: “Druidski štap igra veoma važnu ulogu, jer udarac njime izaziva pretvaranje u nešto ili bacanje čini...Irski druidi nisu koristili hrastovo drvo za svoje štapove, obrede ili vatru, kao što je to slučaj u Galiji. Izgleda da su oni uglavnom koristili tisovinu, glog, a posebno drvo oskoruše”.

⁶U jednom kraju Indije vladao je običaj da se “između mladih supružnika, u prvim noćima nakon vjenčanja, postavi štap (danda) od stabla *udumbara*, koji je predstavljao ghandarve (op. a.: vrsta indijskih kentaura) s njihovim jus primae noctis”, M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1987., str. 263.

⁷Ta povezanost ne postoji etimološki za naš izraz “štap”, kao što na francuskom postoji za “baton”, jer “battre” znači udarati - ali se zadržava u izrazu “batina”, s odgovarajućim “batinati”.

⁸Dakako da simboličko tumačenje može ići i dalje, sve do *stabla (i stupa) kao osovine kozmosa, axis mundi*: “Kraljevska kugla je lik svijeta s kozmičkim križem u sredini, a kraljevski skiptar i biskupski štap, koji se često prikazuje kao živa grana, daju njihovim posjednicima središnjost i moć što pripadaju Stablu života koji raste u Sredini. Kada se krunidbeni ogrtač, s izvezenim Stablom života, stavljao na ramena Svetog rimskog Cara, i kada je patrijarh Venecije sjedio na prijestolju sv. Marka, kojemu je na naslonu urezano Stablo života s četiri rijeke Raja, onda se svaki od njih simbolički postavlja na to najviše sveto mjesto, u središtu svijeta”, R. Cox, *The Tree of Life, Image of the Cosmos*, London, 1988., str. 21.

⁹Braća Grimm, *Traditions allemandes*, Paris, 1838., I, str. 400, op. cit.; J. Simpson, *Evropska mitologija*, Opatija, 1988., str. 95, uz podatak da se magičnost pripisivala i zmijskoj koži omotanoj oko štapa.

Sabbata na *motkama* od vrbe, johe ili tise¹⁰, šamani se uspinju u nebo preko *stupova* od breza, lovci na demone uništavaju vampire zabadanjem glogovih *kolaca* u uklete leševe, a i svi magi koji drže do sebe imaju *čarobne štapiće*¹¹. Može se čak dogoditi da i osoba bez magijskih sposobnosti *šibom* postigne neke magijske učinke — npr. tako da mlateći njome oko sebe slučajno obori kapicu s glave nevidljivog patuljka, pa onda ovaj postaje vidljiv¹².

Nadolaskom više tehnologije i moći novca, koji priskrbljuju nove temelje autoritetu i vlasti, toljage, štapovi, palice i prutovi uvelike gube na značaju ili gotovo iščezavaju u većini spomenutih oblika. Sébillot i Brosse navode izjave bretonskih seljaka da vile i vilenjaci još postoje, ali povučeni i nevidljivi posljednjim divljim i mirnim skloništima, daleko od napadne civilizacije. I tako izgleda da ugled otkinutih izdanaka stabla danas preživljava, uz biskupske štapove koje ipak većina vjernika ne primjećuje, još samo u vidovitom *štapu slijepaca* i u lijeskinim *rašljama* što otkrivaju (za razliku od nekadašnjih, koje su pronalazile navrjednije kovine, kako vidimo iz drvo-tiska djela Agricole “De Re Metallica” iz XVI. st.) podzemne vode i zračenja u našoj okolini. U posljednjem je slučaju posrijedi upravo ona biološka, neuklonjiva i elementarna povezanost drva i primordijalne vode, koju izražavaju Mojsijev štap i vilini prutići kad udarcem u stijenu rađaju izvore.

Ipak, zar još uvijek ne daje nekakav osjećaj čiste moći *putnički štap* koji nas prati u hodočašću prirodi? Što dalje od svih ostalih štapova vlasti.

¹⁰Riječima jednog francuskog inkvizitora iz XVI. st.: “Kada žele da idu na ‘vanderie’ premažu drveni štap nekom mašću koju im je dao Đavo, zatim štap stave među noge i lete iznad sela, šuma i voda...”, prema H. K. Baroha, *Veštice i njihov svet*, Beograd, 1979., I, str. 159.

¹¹Magičnost drveća i njegovih grana iskazuje i priča amazonskih Bororo Indijanaca koju Levy-Strauss uzima kao osnovni ili “referentni mit” za svoje strukturalističko tumačenje mitova: staramajka spašava svoga unuka od klopke koju mu namješta njegov otac, dajući mu “čarobni štapić” kojim se dječak drži pri padu u ponor, K. Levi-Stros, *Mitologike* I, Beograd, 1980., str. 38.

¹²Grimm, op. cit., str. 271 i 275, op. cit. I još: u francuskom mjestu Morvan “postavljaju se u svakom posjedu štapići od lijeske, blagoslovljeni prve svibanjske nedjelje, da bi se žetva očuvala od bilo kakvog štetnog utjecaja”, u Dauphiné se štapići lijeske zabadaju na tri strane posjeda protiv kukaca, dok se četvrta strana ostavlja slobodna kako bi kukci mogli pobjeći, P. Sébillot, *Le folklore de France*, Paris, III, 1906., str. 386.

Nikola Visković

THESES ON THE STICKS OF POWER

Summary

The author analyses the symbolism of the concepts such as *stick*, *rod*, *club* and *birch* in the metaphorical political terminology. The author shows that these symbols are present both in the language of the Western political philosophy and the non-Western cultures, while their connotations vary: they are reminiscent of a phallus, of a warrior's spear and arrow, a cudgel which a master uses on his disobedient slaves and family members, a shepherd's staff for managing his herd and the accoutrements used both in black and white magic.